

Budapesti Levéltári Mozaikok

2021/6. szám (régi sorozat 33. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2021.6](https://doi.org/10.56045/BLM.2021.6)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/14/leveltari-mozaikok-33/>

CSIFFÁRY GABRIELLA

**A művészetpártoló Gerlóczy Károly, akit
négyyszer választottak alpolgármesterré
*Ismeretlen ismerős 2.***

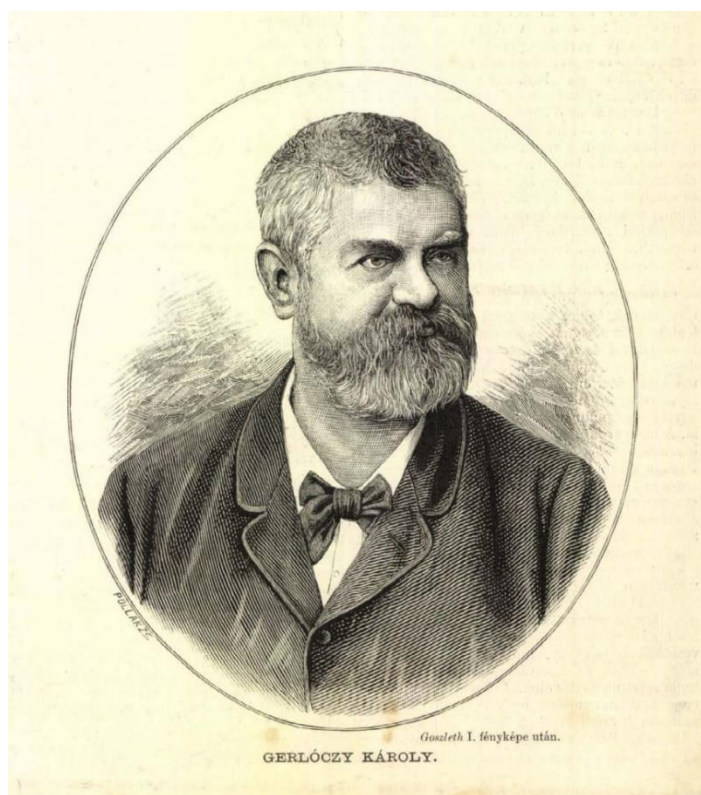
A Gerlóczy család neve elsősorban Csontváry Kosztka Tivadar életművét megmentő Gerlóczy Gedeon miatt cseng ismerősen. Nagyapja, Gerlóczy Károly alpolgármester munkásságát ismerteti a cikk. A főváros kulturális életében mai napig meghatározó szerepet játszó intézmények létrehozásában volt kiemelkedő szerepe, a 19. század végén számos rangos ünnepség, így a millenniumi ünnepségek megszervezése köthető a nevéhez. Kezdeményezte Petőfi-, Deák-, Arany-szobor állítását, Kossuth hamvainak hazahozatalát.

Kulcsszavak: *Gerlóczy Károly, alpolgármester, közigazgatás, városvezetés, 1835-1900, művészetpártolás, kultúra*

„Bátran állíthatom, hogy az általam kifejtett tevékenységre erőt, buzgalmat és lelkesedést csak abból a hűségből, szeretetből és ragaszkodásból meríthettem, mely bennem szülővárosom iránt zsenge koromtól fogva élt és még máig is él.”

(Gerlóczy Károly)¹

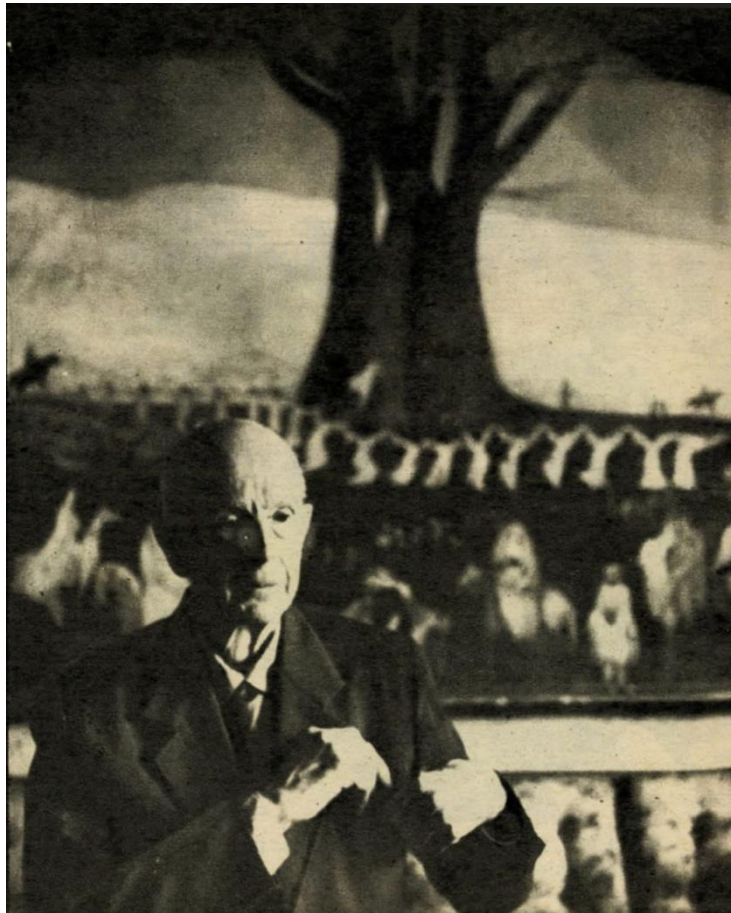
1. kép. Gerlóczy Károly portréja 1886-ból (Goszleth I. fényképe után, közölve: Vasárnapi Újság, 1886. szeptember 12. XXXIII. évfolyam, 37. szám, címloldal)

Ki ne hallott volna a Gerlóczy családról, akik között híres orvosok, ügyvédek, jogászok, művészek, építészek és egyetemi tanárok voltak. Ott van például Gerlóczy Gedeon építész és szakíró, Csontváry Kosztka Tivadar hagyatékának megmentője. A művészet iránti szeretetét apai nagyapja, alsóviszokai Gerlóczy Károly,² Budapest fő- és székváros első alpolgármestere oltotta bele, aki maga is nagy művészetpártoló volt. Gedeon önéletrajzában megemlíti, hogy nagyapja nem is akárhol látta vendégül hétvégéről hétvégre népes családja tagjait. Olvassunk csak bele: „*Atyai nagyatyámnak, Gerlóczy Károlynak több emléke maradt fenn bennem: minden vasárnap a Múcsarnokban, a hátsó, nagy, félkörű teremben látta vendégül az egész családot, és mi gyerekek kissé untuk a felnőtteket, és uzsonna után nekiindultunk a kiállítás festményeinek és szobrainak megtekintésére.*”³

¹ Gerlóczy Károly alpolgármesternek nyugdíjazási kérvénye (részlet) Közölve: *Budapesti Hírlap*, 1900. augusztus 25. XX. évfolyam, 232. szám, 4. p.

² Alsóviszokai Gerlóczy Károly (szül. Gerlóczy Károly Félix) Pesten született 1835. május 18-án, Budapesten hunyt el 1900. augusztus 25-én. Királyi tanácsos, Budapest székesfőváros első alpolgármestere (1873. november 7.–1897. december 1.).

³ *Csontváry-krónika. Gerlóczy Gedeon emlékezése.* In: *Csontváry-emlékkönyv.* Válogatás Csontváry Kosztka Tivadar írásából és a Csontváry-irodalomból. Válogatta és emlékezéseivel kiegészítette Gerlóczy Gedeon. Bevezette és az összekötő szöveget írta Németh Lajos. Bp., 1976. Corvina, 293. p. /Művészet és elmélet/.

2. kép. Gerlóczy Gedeon Galamb utcai otthonában Csontváry Kosztka Tivadar festménye előtt (Kotnyek Antal felvétele, : Film, Színház, Muzsika, 1974. február 16., XVIII. évfolyam, 7. szám, 12. p.)

S valóban, korabeli források, hivatalos dokumentumok és újságok bizonyítják széleskörű művészetpártoló tevékenységét. Elsőként javasolta, hogy a főváros évi 4000 Ft-tal támogassa a hazai művészeket. 1881-től ennek eredményeként a főváros költségvetésében helyet kapott az a rovat,⁴ mely minden évben biztosította a hazai művészek által készítendő és a főváros területén elhelyezendő művek évi 4000 Ft-nyi támogatását.⁵ Az ő kezdeményezésére alakult a fővárosi Képzőművészeti Bizottmány is, amelynek elnöki tisztjét 17 évig töltötte be.⁶ 1885. február 8-án a Magyar Iparművészeti Társulat igazgató választmánya tagjául választotta.⁷

⁴ A rovat címe. „Hazai képzőművészeti célokra.”

⁵ Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 18805. 1880. március 3-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve 161. A hazai képzőművészetek támogatására költségvetési fedezet létrehozása és állandó Képzőművészeti Bizottmány felállítása.

⁶ Gerlóczy Károly: A fővárosi Képzőművészeti Bizottság jelentése tízéves működésről 1880—1890. Bp., Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, 1891. 116. p.

⁷ Gerlóczy Károlynak szóló és közszolgálatának idejéből kelt fontosabb okmányoknak kivonatos jegyzéke. 1854-1897. Budapest, 1897. 10. p.

Gerlóczy Károly 43 évig tartó hivatali működése⁸ során több közművelődési és képzőművészeti intézményt is támogatott. Jelentős szerepe volt a Népszínház létesítésében,⁹ az Operaház¹⁰ és Nemzeti Zenede támogatásában is, melynek alelnöke volt.

Számtalan, a törvényhatóság által vagy annak támogatásával rendezett, országos és helyi érdekű fontos ünnepség megtervezésében és kivitelezésében vett részt.¹¹ Az 1885-ik évi országos kiállításkor az Országos Bizottság tagja volt, és a főváros kiállítási bizottságának elnöke. Mint rendezőbizottsági elnök, részt vett Budavár visszavételének 200-ik évfordulója megünneplésében, és az 1892-ben megrendezésre kerülő 25 éves koronázási jubileumi ünnepség megszervezésében. Egy évvel később pedig Jókai Mór 50 éves írói jubileuma alkalmából létrehozott „ünneprendező nagybizottság” egyik alelnöke volt.¹² S nem utolsósorban kell megemlíteni az 1896. évi millenniumi ünnepségsorozat megrendezésében betöltött szerepét.¹³

3. kép. Magyar Állami Operaház (HU BFL Fotótári gyűjtemény, Klösz György digitális felvételek (XV.19.d.1) 08.073)

⁸ 1854. november 1-jétől kezdve volt közszolgálatban, 7 évig állami, és 36 évig a főváros szolgálatában töltött. Sokat tett a járványügyért, az oktatási-, a szociális ügyekért, a közgyógyellátásért, az elégtelen lakásviszonyok javításáért, de jelentős szerepet töltött be fontos középületek és köztéri szobrok létrejöttében. „A székesfőváros területén 1870 óta alig létesült oly közmű vagy monumentális alkotás, melynek előkészítésében, terveinek megbírálásában, többnek végrehajtásában részem ne lett volna.” – mondta egyik nyilatkozatában.

⁹ 1883. óta a Népszínház Bizottság alelnöke volt.

¹⁰ A főváros részéről az Operaház építését vezető bizottság tagja volt.

¹¹ Csaknem mindegyik nagyobb fővárosi kiállításainak rendezését és előmunkálatainak vezetését Gerlóczy Károlyra bízták. A felsoroltakon kívül részt vett az 1873. évi bécsi világkiállítás, a székesfehérvári és szegedi iparkiállítás, az 1878. évi párisi világkiállítás, az 1882. évi berlini közegészségügyi és az 1881. évi velencei földrajzi kiállítás megszervezésében.

¹² *A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története.* C. kötet. Bp., Révai Testvérek, 1907. 5. p.

¹³ A millenniumi kiállítás fővárosi bizottságának szintén alelnöke volt.

4. kép. A Népszínház épülete Klösz György felvételén (HU BFL XV.19.d.1.07.020)

Gerlóczy Károly kezdeményezte Kossuth Lajos hamvainak hazaszállítását, és az országos nemzeti gyászünnep megtartását.¹⁴ A főváros nevében ő fogadta Kossuth koporsóját,¹⁵ majd gyászbeszéddel búcsúzott tőle.¹⁶

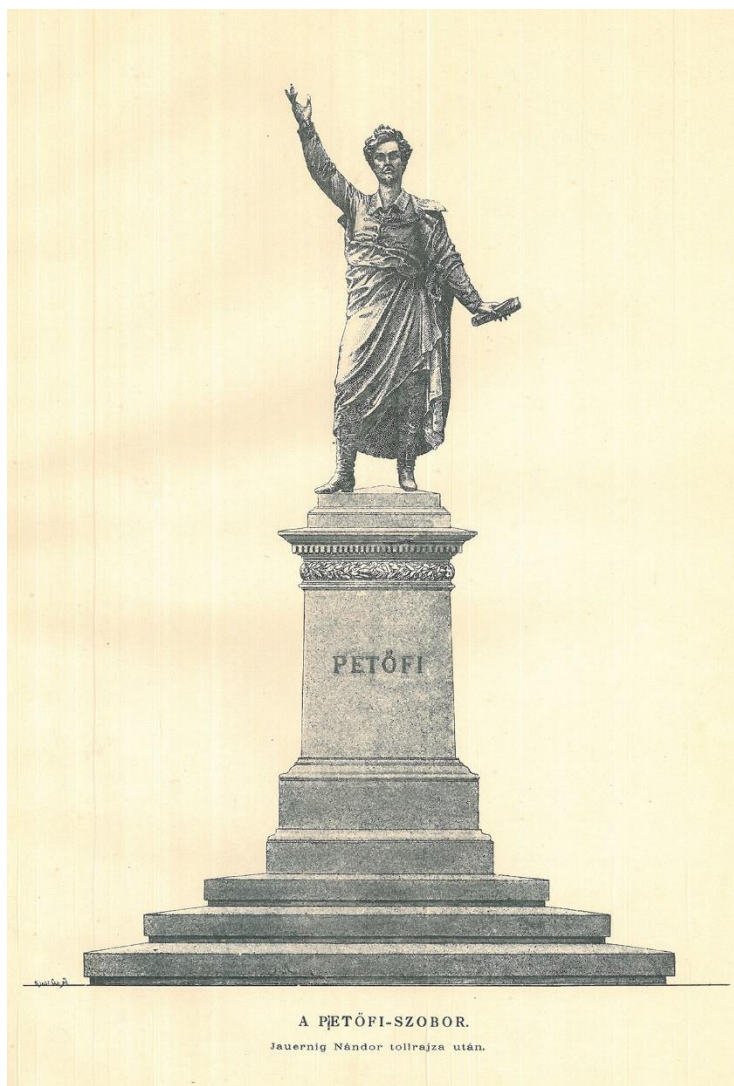
5. kép. Kossuth Lajos temetése Klösz György felvételén (HU BFL XV.19.d 01.04.014)

¹⁴ 1894-től elnöke volt a Kossuth Lajos temetését rendező törvényhatósági bizottságnak.

¹⁵ Valamint Kossuth Lajos feleségének és lányának hamvait.

¹⁶ Gerlóczy Károly gyászbeszéde Kossuth Lajos temetésén (részlet): „Most drága halottunk, fővárosunk nevében búcsút kellene vennem tőled, de ezt nem tehetem, mert lelkünk hamvainak birtokba vétele után elválhatatlan lesz tőled. Csak áldást mondok hamvaidra, kérve a magyarok Istenét, hogy tegye oly boldoggá e hazát, mint milyenek Te óhajtád. Mert még Neked virulnod kell, oh hon. Ragyogva hirben, szabadon” Közölve: Szentesi Lap, 1894. április 3. XXVI. évfolyam, 39. szám, 2. p.

Szobrot állíttatott többek között Petőfi Sándornak, Baross Gábornak, Eötvös Józsefnek, Deák Ferenc síremlékének, József nádornak és Arany Jánosnak.¹⁷

6. kép. Petőfi Sándor szobra (Petőfi Sándor szobrának leírása és története. Szerkesztette Gerlóczy Károly kir. tanácsos első alpolgármester, és a Főv. Képzőművészeti Bizottság elnökének vezetése és felügyelete alatt Amtmann Géza a Főv. Képzőművészeti Bizottság jegyzője. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, 1892. 5. p. /Budapest Főváros Köztereken álló szobroknak és emlékműveknek törzskönyve. I./)

Érdemei elismerésül I. Ferenc József király 1885. január 26-án a III. oszt. Vaskorona Rendet adományozta számára,¹⁸ 1891-ben pedig királyi tanácsosi címet kapott.¹⁹

¹⁷ Az ő felügyeletével készült a Budapest főváros közterein álló szobroknak és emlékműveknek törzskönyve.

¹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (HU MNL OL) Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944 (K 27) 1884.12.06. (29. ülés) 4. javaslat.

¹⁹ HU MNL OL K 27 1891.07.10. (31. ülés) 8. javaslat.

7. kép. Gerlóczy Károly családja körében, középen a családfő szobrával (HU BFL XIV.89. Gerlóczy Károly fővárosi alpolgármester félhivatalos iratai. 1. doboz)

Önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy Gerlóczy Károlynak, kora nagy műveltségű közhivatalnokának, hogyan is indult el az élete, diákként milyen iskolákba járt, mennyire felelt meg az iskolák reguláinak?

Apja, alsóviszokai Gerlóczy Imre ügyvéd, Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye főlevéltárnoka, nagy gondot fordított fia nevelésére. Korának legelitebb iskoláiba járatta, melyeket kitűnő eredménnyel végzett el.

A középiskolai tanulmányait a pesti kegyesrendi gimnáziumban végezte. Mindvégig elsőrendű minősítést kapott. Az 1848/1849. tanévben a poetikai osztályba járt, ahol aktív szerepet töltött be. Korabeli dokumentumok²⁰ szerint több alkalommal fellépett iskolai ünnepségeken, felolvasott vagy szavalatot mondott. 1849. november 6-án kezdte meg bölcsészeti tanulmányait. Az 1851. szeptember 22-ével záruló érettségi vizsgáján latin, görög és magyar nyelvből jó jegyet, vallástánból, német nyelvből, földrajz és történetből, valamint mennyiségtanból és természettanból kitűnőt kapott.

²⁰ Szavatók És Tárgyaik Rende a Pesti Kir. Gymnasiumban 1844. Év Másod-felében (1845-dik Év Második Felében, 1846-ik Első Felében, Második Felében, 1847-ik Év Első Felében, Második Felében, 1848-ik Év Első Felében.). Piarista Gimnázium (Pest), oldalszám nélkül.

KÖZÉPTANODAI BIZONYÍTVÁNY.							
TANULÓ				SOROZAT			
neve, kora 's vallása.	származása, szülő földje és helye.	szülői, gyáma vagy gondnoka, és ennek címe 's laka.	év és tanodai osztály, melybe járt.	vallásánból.	egyéb rendes tanulmányokból.	magyar nyelvből.	erkölcsmaga viselkedéséből.
Gerlóczy Károly 15. éves rom. katol.	Magyar Pécs Pécs.	Ép. Imre Fugyi l. Német Magyarok	1848/49 tanévben a költészet osztályán járt	I II jelen	költészet, latin nyelv... nyelv és roma nyelv... történelem... magyar nyelv... természettudomány... matematika... földrajz... természetrajz...	I II jelen	

Kelt Pécsen a közigazgatás 1849. évi október 28. d. n.

Horvát György igazgató

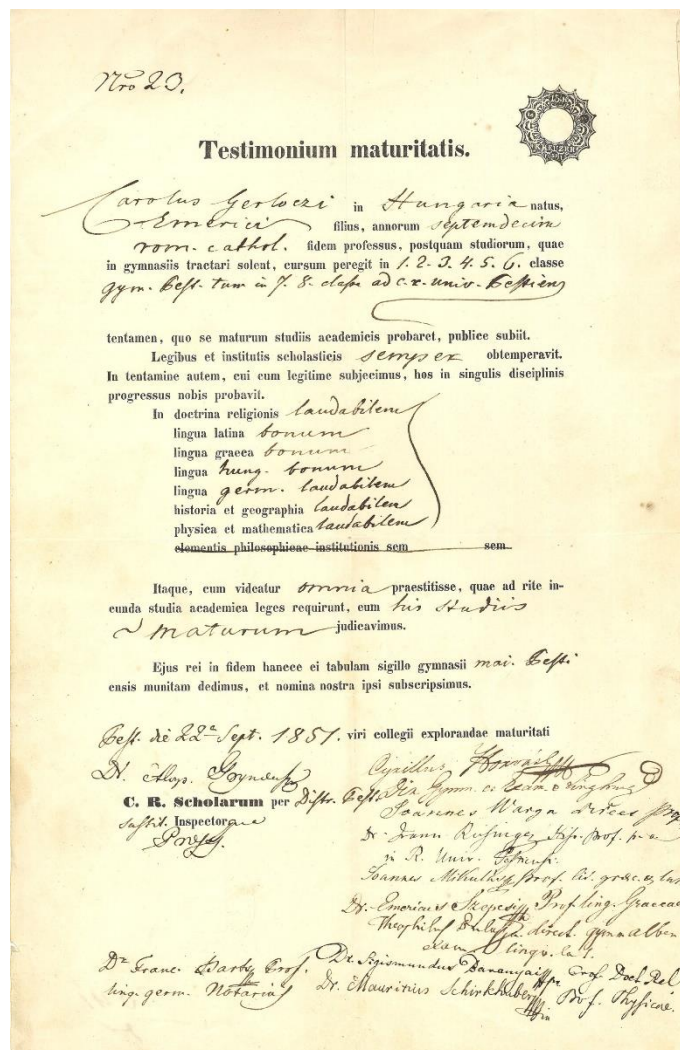
Cserbay István főfelügyelő

1. dokumentum. Gerlóczy Károly 1848/1849. évi elsőéves (költészeti [poetika] osztály) középtanodai iskolai anyakönyve. (HU BFL XIV.89. Gerlóczy Károly fővárosi alpolgármester felhivatalos iratai. 1. doboz)

1851 októberében kezdte meg jogi tanulmányait a pesti tudományegyetemen. Az egyetemi indexe szerint a római jogot Henfner János, a magyar polgári jogot Wenzel Gusztáv, a váltójogot Karvasy Ágoston, a törvénytudományt Récsy Emil, míg a társadalmi természetjogot Pauler Tivadar tanította. Az 1853/1854. tanévben fejezte be jogi tanulmányait. 1854. január 30-án bírói államvizsgát tett, augusztus 1-jén abszolált²¹, október 28-án pedig kitűnő eredménnyel államvizsgázott.²² Hivatalnoki pályáját 1855-ben fogalmazó gyakornokként kezdte az akkori kormányzéknel. Az 1861. október 31-én a Pesti Királyi Ítéltábla által kiállított ügyvédi oklevele, valamint az 1862. január 21-ei váltóügyvédi oklevele dicséretes lett.

²¹ HU BFL XIV.89.5. lvt.sz.

²² HU BFL XIV.89.6. lvt.sz.

2. dokumentum. Gerlóczy Károly érettségi anyakönyve a Kegyes Tanítórendiek Pesti Főgimnáziumában (1851. szeptember 22.). (Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára (PMKL), III.9.a.2. Érettségi anyakönyvek, 1. kötet (1851–1960))

N° 78.

NOS RECTOR, ET DECANUS COLLEGII PROFESSORUM
 facultatis Iuridicae C. R. Universitatis literarum Hungaricae hac tabula
 profiteamur testatumque volumus:

Dominum *Carolus Perloczy.*
 Oriundum *Bestina, e Comitatu ejusdem nominis.*
 Filium *Emerici.*

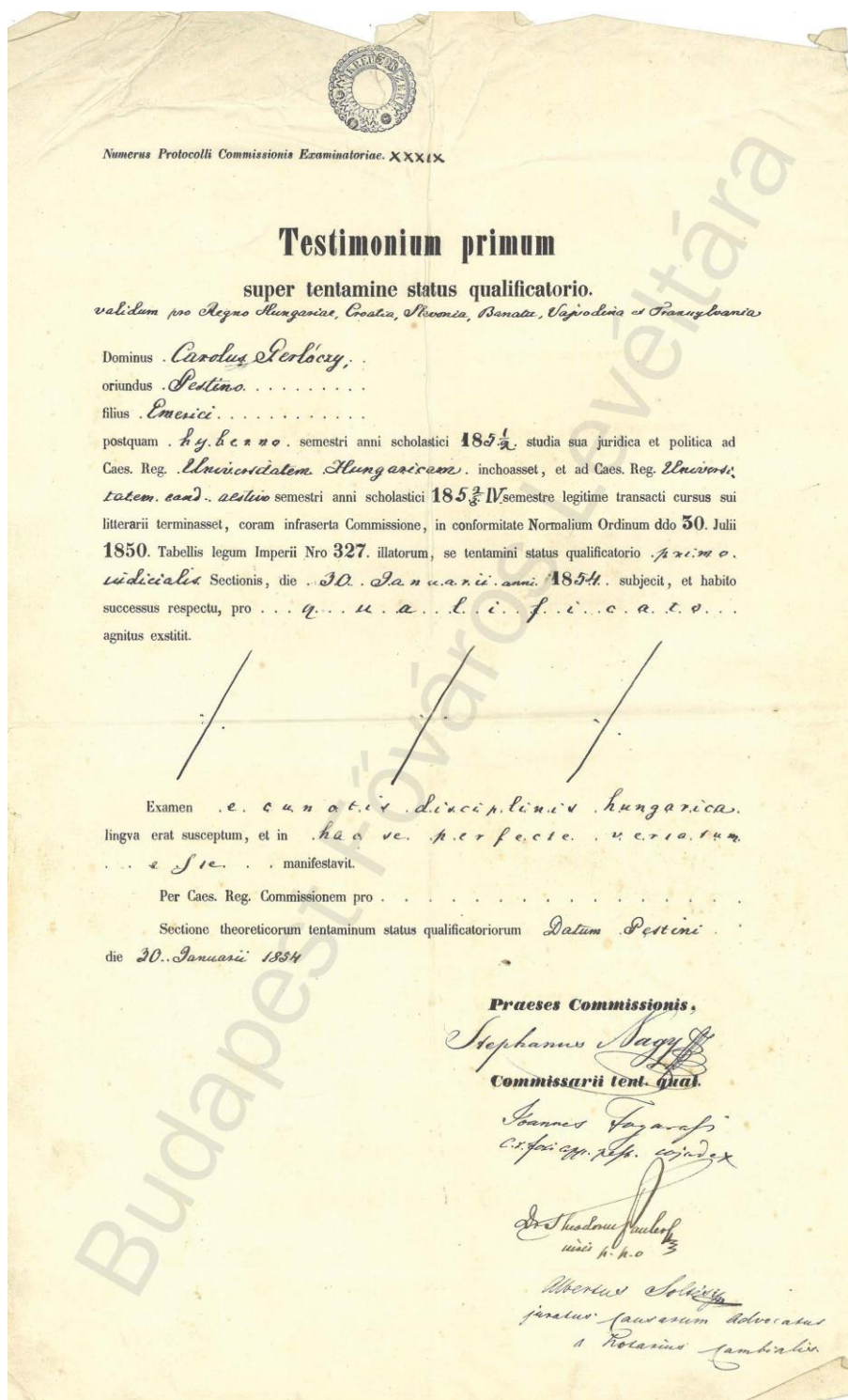
quum se dignum civitate academica praestitisset *producto testimonio na-*
tivitate cum calculo, masuri, anno 1851. Bestini obtento,

in numerum civium hujus universitatis relatum et ejus disciplina usum esse inde ab
 initio semestris *hybern* anni scholastici 18⁵¹ usque ad finem semestris *activi*
 anni scholastici 18⁵⁴.

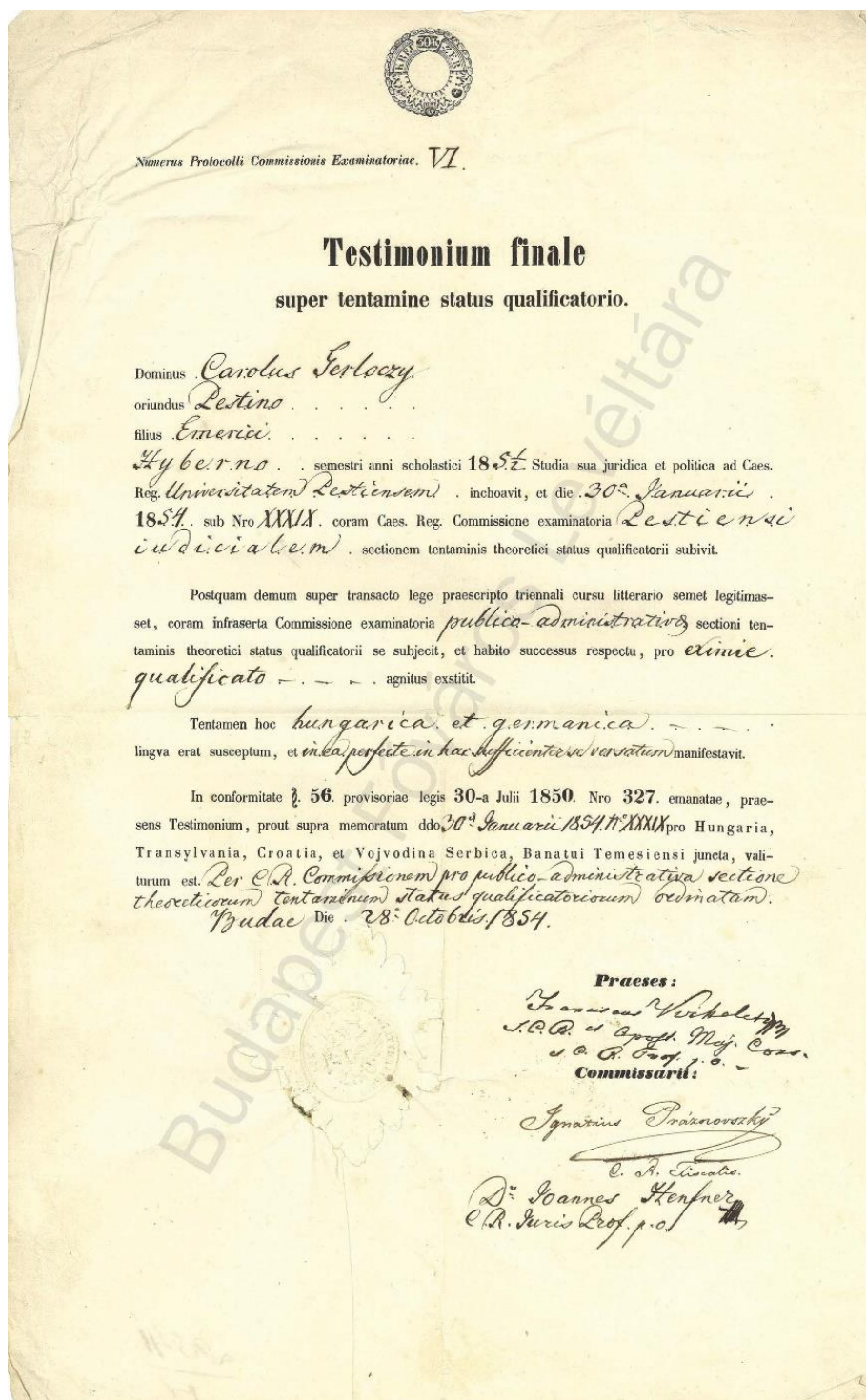
Per hoc tempus sequentes magistrorum scholas se frequentasse, vel secundum
 pristina universitatis instituta in iisdem doctrinis se operam posuisse legitime com-
 probavit:

Apud quam fa- cultatem nomen pro- fessus sit.	INDEX SCHOLARUM ET MAGISTRORUM.	Quot per hebdom. horas scholae habita- sint.	Ad quam facult. scholae per- tinerint.	Quales studiorum pro- gressus fecisse judicatus sit secundum pri- stinas leges.	ADNOTATA.
<i>Apud facult. Jurid.</i>	<i>1851. Semestri hyberno. Encyclopaedia ex us na- turae privation. Dr Theo- dorus Bauer C. p. s. -</i>	5.	<i>Jurid.</i>		
<i>1°</i>	<i>Jus civile romanum. Dr Jean. Henfner C. p. o.</i>	5.	<i>1°</i>		
<i>1°</i>	<i>Scienciae Politicae. Dr August. Narwary C. p. o.</i>	5.	<i>1°</i>		
<i>1°</i>	<i>Nationaria Status. Dr Joann. Degen C. p. c.</i>	4.	<i>1°</i>		

3. dokumentum: Gerlóczy Károly egyetemi abszolutóriumuma (1851–1854)
 [1854.augusztus.1.](HU BFL XIV.89 1. doboz)

4. dokumentum. Gerlóczy Károly bírói államvizsgálója (1854. január 30.).
(HU BFL XIV.89 I. doboz)

5. dokumentum. Gerlóczy Károly államvizsgálati bizonyítványa Budán, Helytartóság Budai Osztálya: a politikai államvizsgálatot kitűnő eredménnyel tette le (1854. október 28.). (HU BFL XIV.89 1. doboz)

Turin 23 Május 1894.

Budapest fővárosi önkormányzatának
Tisztelt törvényhatóságának

Bár előzővel kifejeztem már, családunk halálját azon emlékeztető napok alatt midőn a főváros fogadta és örök nyughelyére kísérté dícsőíté ödei atyjámat, nem mulasztottam el azt, hogy mély közérzetűnköt írásban is ismételjem, valamint azon részvet íratra, melyet a főváros képviselői elutasítás előtt átnyújtani képez volt.

Soha főváros nem képviselte tökéletesen az ország közérzetét, az nemzetnek legbensőbb óhívját, mint Budapest azon éremű és magasztos napokban midőn az Egész háza gyászba borult, és a nemzet fogadta nap halottját, – a vissza tért nagy hontalant!

A főváros vitte el az ország szívét a külső földre, hogy földbe legyen a meghalt nemes szív helyett, és ott ült érezen azon idegen föld keblével, mely vérezett a nap, magyar apátolott, és a mely rész megváltó ő előtte idegen lenni, azon harmincz néps évek alatt, melyeket itt töltött.

A főváros hitá haza a szeretett halottat,

4. (Kossuth Lajos)

6. dokumentum. Kossuth Ferenc köszönetnyilvánítása a fővárosnak elhunyt édesatyja számára rendezett gyász- és temetési szertartásért (Turin, 1894. május 23.). (HU BFL IV.1420.d Ügyosztályok irataiból kiemelt okmányok és iratok levéltári gyűjteménye. 19. dosszié. Kossuth Lajos halálával kapcsolatos iratok)

Álljon itt végezetül egy kis emléktöredék fiatal éveiből, melyben arra emlékezik, hogy kisdíákként hogyan is élte meg az 1848. évi márciusi eseményeket:

Emlékeit a *Reminiscenciák 1848-ból* című írásában elevenítette fel. Elmeséli, hogy a piaristák Városház téri gimnáziumába járt, a hatodik „klasszisba”, s hogy az idősebb diákok a márciusi napok minden eseményéről jól voltak tájékozva. Minden nap, alig várva az iskolában az előadás végét, rohantak a Párisi udvaron át az Úri utcai Pilvax kávéházba, ahol gyakran a biliárdasztal alatt húzódtak meg, mert – ahogy megjegyzi – ember-ember hátán állott, s helyet is alig kaptak. Ott hallgatták minden nap Jókait, Petőfit és Vasvárit. Petőfi nagyon gyöngeszónok volt – mint említi –, de ha megakadt, elővette a papírra vetett legújabb költeményét, fölolvasta és megvolt a hatás. Vasvári volt a legjobb szónok, őt áhítattal hallgatták...

De érdekes dolgokat mesél abból az időből is, mikor a nemzeti hadsereget kezdték szervezni.

A fekete sereg – írja – halálfejes volt, fekete ruhában; csupa fiatal gyerekek. Mennyi sírás-rívás hallatszott, — mert nem állhattak be katonának.

Az Újvárosháza helyén ócska sörház volt. Ott sorozták az első honvédeket. Én magam is ott írtam naphosszat a sorozó lajstromokat. Micsoda jeleneteket éltünk ott át! Szinte csodás.

Aki nem vált be, lekuruczta a sorozóbizottságot.

– Komisz, huncut, hazaáruló! – ordították az utcán. Nem akarnak bevenni. És hány ilyen eset volt! Magam is szerettem volna bejutni. De fiatal gyerek létemre még dobosnak sem kellettem. Hiába körmöltem, nem jutottam a honvédek közé...

A sok nagy és komoly esemény mellett sok komikus színben feltűnő dolog is jut eszembe. A lakásunkkal szemben volt a kincstári sörház.²³ Az első magyar minisztérium alakulása után a sörház sárga²⁴ kapui egy napon csak nemzeti szint kaptak ám. Nagy volt az öröm. Azután szomorú napok következtek, jött Windischgrätz s a sörház kapuit megint feketesárgára mázolták. Győztünk mindenfelé. Budavárát bevették a hős honvédek, a kormány Pestre költözött s a sörház kapui újra nemzeti színben pompáztak. Sajnos rövid ideig. A fényes napok után következett a gyász, a sörház újra feketesárga mezt öltött, aztán úgy is maradt. A császáriak segedelmére jöttek a muszkák. Egyik hadtestük Pesten a Kerepesi úton és a Soroksári-utcán át vonult Kecskemétnek. Mi a Soroksári út sarkáról lestük őket. Elég délceg katonák voltak. Szép, nagy ágyukat cipeltek magukkal, amilyenek nekünk alig voltak...²⁵

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára

A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.

Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V.

László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921

²³ A mai Fővám téren állt.

²⁴ Sárga–fekete, a császári színekre utal.

²⁵ *Budapesti Hírlap*, 1898. március 20. 18. évfolyam, 79. szám. 14-15. p.